

Waterrecreatie: behoeften en mogelijkheden*)

Inleiding

De eerste les in deze serie zal handelen over het recreatief patroon dat zich in de komende decennia zal ontwikkelen, over het hoe, het hoeveel en het waar van de recreatie — niet alleen *op*, doch ook *langs*, *aan* en *in* het water.

I De behoeften

Algemeen

a. Alvorens op verschijningsvormen en aantallen in te gaan ligt het voor de hand de vraag te beantwoorden op zicht van welke periode wij van gedachten wisselen, op de korte, de middellange of de lange termijn.

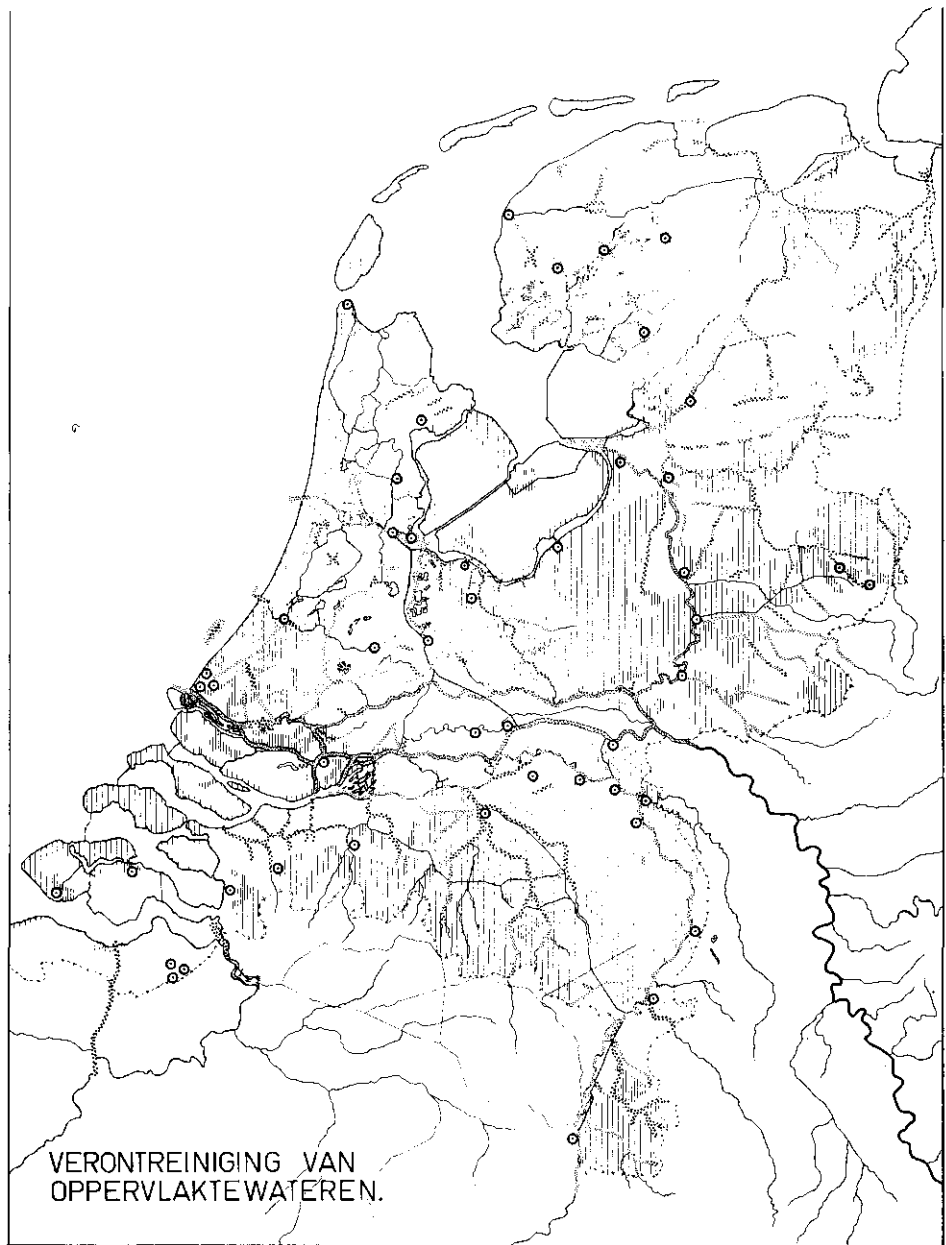
In deze les willen wij welbewust over de lange termijn spreken. Daar zijn een aantal harde argumenten voor. Van Uw kant — de technische — geldt, dat U enige decennia nodig hebt om op een voorziene situatie gefaseerd in te spelen, ook budgetaire en financiële argumenten pleiten voor een beschouwing op de lange termijn; in de IIe nota over de ruimtelijke ordening van Nederland is een massa denk- en tekenwerk verricht dat als kernmateriaal voor de naderhand te behandelen onderwerp — de mogelijkheden — kan dienen.

Het gaat er dus om een dertig jaar vooruit te zien: één generatie verder. De vraag is nu, wat kunnen wij over waterrecreatie rond 2000 te berde brengen.

b. Op dit moment dringt zich naar voren dat het zich inleven in de situatie van 2000 een duidelijke breuk met het leefpatroon van vandaag met zich mee zal brengen. Bij alle speculaties over het toekomstig leefpatroon en met name over de recreatie is het steeds weer illustratief erop te wijzen dat een groot deel van de huidige volwassen generatie nog is opgegroeid en opgevoed onder omstandigheden waarbij werken, de arbeid, een zwaar accent kreeg in kwantitatieve zin en daarbij bovendien dat werken centraal geplaatst werd in het waardenpatroon.

Ter adstructie van dat laatste mag eraan worden herinnerd dat brede maatschappelijke lagen waren doordrenkt met de opvatting dat de mens de zin van zijn bestaan vond in een vlijtig, arbeidzaam leven. Tijd in ledigheid — niet werkende — doorbrengen was een maatschappelijke ondeugd, het ligt ons immers op de mond bestorven: 't is *zonde*.

*) De heer H. Koch van het Bureau Recreatie en Natuurbescherming verleende medewerking bij het verzamelen van gegevens, kaarten e.d.

Intussen brengt de normverschuiving die zich allerwegen laat constateren met zich mee dat arbeid en vrije tijd anders worden gewaardeerd.

In de toekomst zien wij als gevolg van de produktiviteit van ons productieproces een maatschappijvorm waarin de ontplooiing van de mens niet meer uitsluitend ligt en gelegd wordt in zijn arbeid doch mede — en dat in toenemende mate — in de besteding van zijn vrije tijd. Die besteding van de vrije tijd zal voor een belangrijk deel plaats vinden in de openlucht — dit als reactie op of in ieder geval als tegenhanger van het jachtige leven in de stedelijke sfeer dat helaas wordt gekenmerkt door lawaai, luchtvervuiling, spanning en een geforceerd tempo.

De bedoelde ontwikkeling van het menselijk bestaan, eerst volledig gekenmerkt voor het gros der bevolking, door lange arbeidstijden en slechts vrije tijd voor eten en slapen, naar een leven waarin de tijd, besteed aan het verwerven van inkomen om te leven, een inkrappend deel van de dag, van het jaar en van een mensenleven in beslag neemt, voltrekt zich in een periode van 2 à 3 opeenvolgende generaties.

U kent het proces uit de sociale geschiedenis van de laatste honderd jaar en voor een deel uit Uw eigen ervaring. Van de 16-urige arbeidsdag zonder vakanties, via de strijd om de 50-urige werkweek naar de circa 40-urige

van thans met 2 à 3 weken vakantie, naar het perspectief van het arbeidspatroon na de 2e industriële revolutie, zoals dit door de futurologen wordt opgeroepen. Welke exacte vorm, welke exacte tijden rond 2000 het arbeidsleven met zich zal meebrengen is niet relevant voor ons probleem, het is voldoende te stellen dat de brede massa's hun vakanties verdubbeld zullen zien — 4 à 5 weken, hun werktijd zullen zien teruglopen tot één van 4 of misschien 3½ dag.

Ook zal de leerperiode worden verlengd, de pensioenge-rechtigde leeftijd zal dalen waardoor de periode waarin men actief bij het arbeidsproces is betrokken zal worden verkort.

c. Naast de toenemende vrije tijd zijn er enige daarmee samenhangende factoren die mede verantwoordelijk zijn voor de explosiviteit van het verschijnsel openlucht-recreatie, nl. de toename van het besteedbare inkomen en de hoge vlucht van de motorisering van de bevolking. Het lijkt mij niet, dat wij op deze plaats en in het huidig kader over beide factoren moeten gaan uitweiden. Het gaat er hier slechts om onszelf ervan bewust te maken dat wij, sprekende over ontwikkelingen van recreatie, van de waterrecreatie in het bijzonder, niet bezig zijn met wishful thinking of lichtvaardige speculatie, doch te maken hebben met reële in de maatschappij werkende krachten, die wij in ons denken en ons handelen vóór moeten blijven.

d. Nog een laatste punt wil ik in de aandacht brengen alvorens aan de verschijningsvormen van de water-recreatie toe te komen en dat is het gegeven dat niet alleen steeds bredere lagen van de bevolking in stijgende mate aan het recreatieverschijnsel deel hebben gekregen, doch ook en juist dat de totaliteit waar het verschijnsel op betrekking heeft — de bevolking — een spectaculaire uitbreiding heeft ondergaan en verder zal ondergaan. De 13 miljoen Nederlanders van thans zullen aangroeien tot, naar de laatste minimum-prognose, 18 miljoen in het jaar 2000. Ik moge hierbij aantekenen dat scepsis ten aanzien van de binnen enkele jaren numeriek afwijkende berekeningen over de in 2000 te verwachten bevolking ons er niet toe mag verleiden de bevolkingstoename als zodanig weg te wuiven.

Kwalitatief is het namelijk nauwelijks interessant of er in het jaar 2000 gerekend moet worden op 17, 18 of 19 miljoen, omdat de voorzieningen, nodig voor 1 miljoen mensen méér, zes of zeven jaar later toch aanwezig moeten zijn. Wij laten daarom het subtiele spel van variabelen die het CBS hanteert bij de prognose, nl. sterfte, huwelijksfrequentie en huwelijksvruchtbaarheid, voor wat het is en wijzen met nadruk op de orde van grootte der bevolkingstoename waar in de komende 30 jaar rekening mee moet worden gehouden, nl. een aanwas van circa 5 miljoen mensen dus van circa 40 % van het huidige inwonertal van Nederland.

Wat de recreatie en met name wat de waterrecreatie betreft komt daar nog bij dat Nederland, over autowegen goed bereikbaar vanuit de omringende landen, ligt temidden van grote groeiende bevolkingsagglomeraties in Noord-Frankrijk, België en West-Duitsland.

Vormen van recreatie in relatie tot het water

Hoewel het verleidelijk is om direct aan te vallen op de vorm van waterrecreatie die het meest in bespreking is, nl. de recreatie met een vaarttuig, brengt een analytische

benadering met zich mee achtereenvolgens te spreken over:

1. recreatie langs het water; 3. recreatie op het water;
2. recreatie aan het water; 4. recreatie in het water.

Wij moeten er bij een dergelijke benadering op bedacht zijn dat in vele gevallen de ene vorm in de andere overgaat, bv. het vertier aan het strand of op een ligweide gaat over in het water gaan, baden of zwemmen.

Als prealabel punt wil ik signaleren dat van recreatief standpunt gezien elke verschijningsvorm eisen stelt aan de kwaliteit van het water, eisen die van deze zijde worden geformuleerd als *esthetische* categorieën. Vervolgens moeten deze door de technicus en de hygiënist worden vertaald in hun eigen vaknormen.

1. De recreatie langs het water

Met deze vorm wordt bedoeld die recreatie, waarbij het water zonder dat er verdergaande contacten zijn voornamelijk visueel van belang is. Met name wordt hier gedacht aan de landschapsbeleving die men ondergaat bij recreatieve tochten — bv. driving for pleasure doch niet alléén in de auto, evengoed op de fiets of te voet en waarbij het water een grote rol speelt.

Het kan niet gezegd worden dat uit de bedoelde vorm van recreatie voor de kwaliteit van het water strikte normen voortvloeien. De weidsheid van het landschap en de drukke bedrijvigheid van de scheepvaart, door de toerist gadeslagen vanaf een hoge bandijk in het riviereengebied, lijdt namelijk niet onder een hoog kaligehalte van het rivierwater.

De wandelaar langs beek of boezemwater wordt in zijn recreatiegenot echter wel degelijk beknot indien de vervuiling van de waterloop stank tengevolge heeft, of wanneer de plantengroei langs het water door de vervuiling totaal afwijkt van wat ter plaatse mocht worden verwacht. Als sprekend voorbeeld van gemengde gevoelens die de recreant langs het water ondervindt, mag ik U mijn ervaring van vorig jaar vertellen waar ik in Twente langs een snelstromende beek waarnaar hoe het water van de ene seconde op de andere van normaal, bloedrood werd gekleurd als gevolg van de plotselinge activiteit van een bovenstrooms gelegen ververij. Dit voorval laat zien hoe een visueel recreatief aantrekkelijk water in een natuurlijk landschap zijn functie totaal kan verliezen door bepaalde soorten verontreiniging.

2. Recreatie aan het water

Deze categorie omvat de recreatieve activiteiten die onmiddellijk aan het water worden bedreven; het zonnebaden en spelen op zonne- en speelweiden langs het water en het vissen. Bij deze categorie dienen wij erop bedacht te zijn dat het recreatiegebeuren op ieder ogenblik kan overgaan in recreatie in het water, baden of zwemmen. De aan het water te stellen eisen zijn, zolang men niet te water gaat van visuele aard en gaan over in minimum eisen te stellen aan bad- en zwemwater, in recreantentaal te formuleren als schoon, reukloos en helder. Het vissen stelt uiteraard de eisen bepaald door de levensvoorwaarden van de vis.

3. Recreatie op het water

Hierbij valt in de eerste plaats te denken aan de vele vormen van recreatie in een boot - kano, roeiboort, op-

blaasbare rubberboot, zeil- en motorboot, speedboot, waterski.

Ook hier geldt dat de recreatie op het water over kan gaan — vrijwillig of onvrijwillig — in activiteiten *in* het water — zwemmen of baden — variërend van de duik uit de boot in diep water tot het uit de dingy stappen in ondiep water.

Als bijzondere vorm van recreatie op het water moet worden genoemd de sportieve activiteiten op het ijs, schaatsen, ijszeilen. Een bijzonder aspect van de waterkwaliteit vormt hier de temperatuur van het water, een aspect dat bij koelwatercircuits aan de orde kan komen en waarbij de ijsrecreatie en de visrecreatie grote belangen hebben.

4. *Recreatie in het water*

Tenslotte het recreatief gebeuren in het water, het baden en zwemmen, in het voorafgaande reeds ter sprake gebracht als sequeel op recreatie aan en op het water.

Het is redelijk om, wanneer de recreatie in het water centraal staat, dus de intentie is van de recreatieve activiteit, van recreatieve kant de kwaliteitseis aan het water ook hoger te stellen dan de minimumeisen die men stelt wanneer het te water gaan slechts secundair en/of incidenteel geschiedt.

De behoeften op lange termijn

Wij komen thans toe aan het in het kader van het gestelde probleem meest interessante en ook meest gewaagde gedeelte van ons onderwerp: om welke aantallen recreanten — en daaruit voortvloeiend om welke oppervlakten water gaat het.

Bij deze benadering lijkt het mij juist de gemaakte onderscheidingen in het oog te houden — het zal straks wel blijken in hoeverre het mogelijk zal zijn om bepaalde categorieën in elkaar te schuiven.

a. De eerst onderscheiden categorie — recreatie langs het water — laat ik voorshands buiten beschouwing. Deels omdat deze categorie ten dele ter sprake komt bij de bespreking van de andere categorieën, maar ook omdat in II bij de mogelijkheden tot verwerkelijking er nog gelegenheid zal zijn op deze categorie terug te komen.

b. Bij de recreatie aan het water zou ik een uitdrukkelijk onderscheid willen maken tussen de strandrecreatie

en de recreatie aan zoet binnenwater.

De onderscheiding ligt voor de hand omdat wat de kwaliteit van het zeewater betreft wij als Nederlanders de zaak maar ten dele in de hand hebben.

Niettemin is het — dacht ik — met het oog op nog aan te leggen rioolpersleidingen in zee e.d. van het grootste belang te voorzien dat op mooie zonnige dagen in het seizoen langs de Noordzee- en Waddenkust ver voor 2000 — binnen 10 à 15 jaar — op een zonnige dag in het seizoen 1 miljoen en in het jaar 2000 1½ à 2 miljoen recreanten het strand zullen bezoeken¹⁾.

Het bezoek van de recreanten aan binnenwateren op lig- en speelweiden is moeilijk binnen enge grenzen te bepalen. Met behulp van de thans bekende en alom in het

recreatieve beleidswerk gehanteerde normen kan men zeggen dat als 30 % van de 18 miljoen Nederlanders er op uittrekt er een 5½ miljoen mensen op pad zijn op de zonnige zomerdag.

Zelfs al zouden alle 2 miljoen strandbezoekers Nederlanders zijn, dan gaan er nog 3½ miljoen Nederlanders naar onze stadsgewestparken, onze regionale en nationale parkgebieden om er hun recreatie te bedrijven. In aanmerking genomen dat er — aanstonds nader te bespreken — een aanzienlijk aantal op het water verpozing zoekt, is een schatting van minimaal 1½ miljoen recreanten *aan* het binnenwater zeker niet te stoutmoedig gedacht. Het is zelfs een te conservatieve schatting. De vuistregel dat 30 % van de stedelijke bevolking erop uit trekt is nl. te laag. Recentere onderzoekcijfers liggen op hoger niveau.

Een vrijmoedige benadering komt tot de volgende bijcijfering: stel 50 % trekt er op uit, d.w.z. 9 miljoen; 2 miljoen is op het strand; de groengebieden buiten de stedelijke sfeer trekken dus 7 miljoen recreanten, waarvan circa de helft aan het water zal recreëren, d.i. 3½ miljoen.

Tussen de conservatieve en een vrijmoediger schatting zit een zodanige discrepantie, dat U zich afvraagt of er met deze prognose nog iets valt te doen. Ik kom hierop terug. Over visrecreatie wordt momenteel door deskundigen een aantal van ¾ miljoen opgegeven, exclusief nog de enkele honderdduizenden Belgen die in Nederland komen vissen. Rechtlijnige extrapolatie op basis van de bevolkingsaanwas brengt het aantal Nederlandse visenthousiasten in 2000 boven het miljoen. Deze verspreiden zich over de kust- en de wateren in het binnenland.

Voor goed begrip zij erop gewezen dat genoemd totaal niet tegelijk aan de waterkant verschijnt, doch zich, verdeeld over het seizoen, in wisselende aantallen *langs* en (in bootjes) *op* het water zal vertonen.

c. *De recreatie op het water.*

De toename van het botenbezit sinds 1950 is reeds vele malen aanleiding geweest tot het geven van beschouwingen over de verdere ontwikkeling van dit verschijnsel.

Ook wij zullen hier wat dieper op moeten doorgaan, waarbij ik gaarne gewag maak van de welwillende wijze waarop de heren van de afdeling Waterrecreatie van de ANWB mij behulpzaam zijn geweest.

De groei van de watersportvloot in Nederland heeft de afgelopen jaren rond de 10 % gelegen. Watersportkringen verwachten dat dit tempo voorlopig zal aanhouden.

De extrapolaties die er ten aanzien van het toenemend botenbezit in de afgelopen jaren zijn gepleegd, hebben allen gemeen dat zij uitgaan van een evenredige en soms zelfs van een versnelde groei op basis van de ontwikkeling van de laatste 15 jaar.

Ter adstructie moge ik de woorden, gesproken door de Commissaris der Koningin in de provincie Zeeland, mr. Van Aartsen, ter gelegenheid van de opening van de Hiswa 1969, in herinnering brengen. Mr. Van Aartsen, refererend aan de jaarlijkse stijging met 10 à 11 %, verwacht dat in de toekomst „het gemiddeld jaarlijks stijgingspercentage aanmerkelijk hoger zal komen te liggen. Het is de moeite waard nader in te gaan op de hooggestemde verwachtingen die met betrekking tot het botenbezit in Nederland bestaan.

Wij willen allereerst zoeken naar argumenten die de bijzondere groei van het botenbezit ondersteunen. Een ogenblik terug wezen wij reeds op de algemene factoren

¹⁾ Nadere gegevens hieromtrent vindt men in de provinciale studies van Noord- en Zuid-Holland over de recreatieve ontwikkeling, resp. de zg. „Taakstelling” en „Vrije uren in de vrije natuur”. Voorts de toelichtingen op het streekplan Friese Waddeneilanden, op de 2e herziening van het streekplan Schouwen-Duiveland en op het streekplan Midden-Zeeland.

die werkzaam zijn en die ertoe medewerken dat alle recreatieve activiteiten toenemen, nl.

- het algemeen kader, waarbij de vrije tijd toeneemt in een maatschappij die het recreëren hoog in de waardenhiërarchie heeft geplaatst;
- de doorgaande inkomensstijging die het recreatiebudget doet stijgen;
- de toenemende mobiliteit van de bevolking.

Als specifieke argumenten te betrekken op de waterrecreatie bedreven op het water, zou ik willen noemen:

- de leeftijdsopbouw van deze categorie van recreanten.

Hier zou ik er op willen wijzen dat in tegenstelling tot andere recreatievormen — als bijvoorbeeld bij voetbal, atletiek, de hogere leeftijdsklassen veel langer en op een vrij stabiel niveau vertegenwoordigd blijven.

Het axioma eens watersporter altijd watersporter is uiteraard te absoluut gesteld. Niettemin is er te constateren dat men veelal watersporter blijft waarbij bij het vorderen van de leeftijd er een doorstroming bestaat van de zeilboot naar het kajuitjacht, evenzo als het verschijnsel bekend is dat ook binnen de categorie zeil- en motorjachten er een doorstroming is van de kleinere en goedkopere naar de grotere en duurere typen.

- het beschikbaar komen van meer typen, waardoor de keuze groter wordt;
- het beschikbaar komen en het toepassen van nieuwe materialen in seriebouw, waardoor de prijzen worden gedrukt en nieuwe sociale lagen voor deze vorm van recreatie bereikbaar worden;
- het mensenreservoir waaruit de waterrecreatie op het water wordt gerecruiteerd — in casu zij die de zwemkunst machtig zijn — door de bewuste Overheidspolitiek op dit punt sterk wordt vergroot.

Hierover een enkele opmerking. Het lijkt geen twijfel dat de vertrouwdheid met het water een stimulans zal zijn voor het deelnemen aan enigerlei vorm van waterrecreatie. Het bewust overheidsbeleid ten aanzien van de overdekte instructiebaden is er op gericht dat tegen 1980 alle 5e en 6e klassen der lagere school zwemles kunnen krijgen. Het proces is reeds aardig op gang. Momenteel is het nog zo dat 2/3 van de gehele Nederlandse bevolking niet kan zwemmen, maar van de kinderen die de lagere school verlieten was dit percentage 20 % lager, nl. 46 %. Ook bij de militaire keuring is deze tendens waar te nemen.

Een en ander maakt aanmerkelijk, dat het aantal niet-zwimmers onder de bevolking met rasse schreden zal teruglopen.

- Een belangrijk punt is voorts dat er voor de watersportrecreatie een latente behoefte bestaat. Het vooruitzicht dat er mogelijkheden zijn voor watersport in streken — zelfs dichtbevolkte streken waar voorheen deze recreatie onbekend was, opent perspectieven voor explosieve ontwikkelingen;

- als laatste punt moge ik noemen dat min of meer in tegenstelling tot de beperkte mogelijkheden van recreatie te land (de overvolle wegen bv.) de Nederlandse recreant met betrekking tot het water een relatief gunstiger perspectief heeft.

Bovenstaande min of meer kwalitatieve overwegingen krijgen hun relief door ons de kwantitatieve consequenties van de uitspraken over de percentuele toename van

de vloot met 10 % of meer over een reeks van jaren voor ogen te stellen.

Eenvoudige rekensommetjes zullen doen blijken dat een stijgingspercentage van 10 de totale vloot doet verdubbelen binnen 8 jaar, een stijgingspercentage van 12½ de totale vloot doet verdubbelen binnen 6 jaar; een stijgingspercentage van 15 de totale vloot doet verdubbelen binnen 5 jaar.

Stellen wij het aantal boten per 1 januari 1970 op 80.000 en houden wij het stijgingspercentage op circa 11, dan houdt dat, over vier gelijke perioden van 7½ jaar, waarin dan steeds een verdubbeling optreedt, het volgende in:

1970	80.000	1992½	640.000
1977½	160.000	2000	1.280.000
1985	320.000		

Wanneer wij het „aanmerkelijk hogere gemiddelde percentage dan 10 %”, waarover mr. Van Aartsen spreekt, stellen op 15 %, hetgeen een verdubbeling binnen 5 jaar betekent en vervolgens uitwerken komen wij tot de volgende inderdaad spectaculaire reeks:

1970	80.000	1985	640.000
1975	160.000	1990	1.280.000
1980	320.000	2000	2.560.000

Ik mag hieraan toevoegen dat het huidige botenbezit betekent 1 boot op 160 Nederlanders. 320.000 boten in 1985 — in de eerste reeks die ik U gaf — betekent 1 boot op 48 Nederlanders.

In de tweede reeks zou de toename nog sneller gaan en in 1985 reeds een botenbezetting van 1 : 24 bereiken.

Het maken van dergelijke berekeningen brengen U ongetwijfeld het oosters verhaal voor de geest van de man die de velden van zijn schaakbord achtereenvolgens, beginnend met 1 graankorrel, mag verdubbelen. Het achste veld telt reeds 128 korrels, het zestiende 32.768, aan het eind van de 8ste rij verzeilt men in astronomische cijfers.

Het is duidelijk dat men met het uitspreken van de verwachting van de gemiddelde toename van de watersportvloot bijzonder voorzichtig moet zijn. Om in stijl te blijven: waar keert bij deze vrijmoedige extrapolatie de wal het schip?

In een van haar publicaties slaat m.i. de ANWB de spijker op zijn kop wanneer deze stelt dat het ontbreken van ligplaatsen een rem voor de toename betekent.

Deze uitspraak kan helaas niet integraal worden toegepast omdat het uitgangspunt, de 80.000 boten van 1970, inhoudt dat niet alle boten een ligplaats hebben.

Een toenemend aantal vaartuigen wordt immers per trailer of op het dak van de auto aangevoerd. Overigens eist ook deze handelwijze opslagvoorziening. Doch dit probleem wordt opgelost los van het inrichtingsbeleid in de nabijheid van de recreatiewateren.

Ik meen dat de rem op de toename van de zeil- en motorjachten die door materiaal en/of omvang zijn aangewezen op jachthavenaccommodatie zeer effectief is.

Maakt U een vergelijking met de explosieve ontwikkeling van de personenauto in Nederland dan weet U dat de toename van de autodichtheid in ons land in geen enkel opzicht werd belemmerd door het beleid van de wegbeheerder t.o.v. de stilstaande auto op de openbare weg voor de particuliere woning. Anders gezegd: wat zou de

ontwikkeling van de autodichtheid zijn geweest indien deze afhankelijk zou zijn geweest van de bouw van garages en het spaarzaam aanwijzen van parkeerconcentraties of van individuele ontheffingen op een algemeen parkeerverbod op de openbare weg?

Er wordt namelijk een pertinent ander beleid bij de waterbeheerders gevoerd dan het geval is geweest op de openbare weg en dit brengt met zich mee dat voor een aanzienlijk percentage van de jaarlijkse toename de aanwas afhankelijk is van het tempo in de voorziening van ligplaatsaccommodatie. Maar ook de aanwas in boten die op trailer of anderszins wordt meegenomen vraagt, wanneer de „meeneemboot” een massale zaak wordt, de ontwikkeling van adequate voorzieningen, individueel of collectief bij huizen en huizenblokken.

Het te gemakkelijk extrapoleren brengt — om de gedachten te bepalen — met zich mee, in model I (verdubbeling in $7\frac{1}{2}$ jaar) dat — bij een gelijkblijvend aandeel van de vloot die ligplaatsaccommodatie behoeft — telkens in elke volgende periode een dubbele fysieke capaciteit moet worden gebouwd. Dat wil zeggen, als er in 1970 $\frac{3}{4}$ van de vloot in jachthavens ligt, i.c. 60.000 schepen, dan zouden van '77 tot '85 $\frac{3}{4}$ x de toename van '77 tot '85, zijnde $\frac{3}{4}$ x 160.000 ligplaatsen = 120.000 ligplaatsen, gebouwd moeten worden, d.w.z. tweemaal zoveel als er in 1970 reeds bestaan.

Aan dit eenvoudige voorbeeld kan worden gezien dat — tenzij de „meeneemboot” bijzonder sterk toeneemt (en óók daarvoor bergruimte wordt georganiseerd!) — verwachtingen t.a.v. de stijging van de recreatievloot met jaarlijkse gemiddelde stijgingen van 10 % en meer slechts reëel zijn wanneer de noodzakelijke (gigantische!) investeringen in ligplaatsaccommodatie kunnen worden waargemaakt.

Daarom sta ik ook op het standpunt dat men met het doorgaand extrapoleren van eenzelfde percentage in grote onzekerheden terecht komt.

Het lijkt mij dan ook reëler om, als voorzichtige vuistregel voor de uiteindelijke groei — arbitrair overigens — te nemen een ruime verdubbeling van de bootbezetting per hoofd van de bevolking voor het jaar 2000; een bootbezetting dus van 1 : 80 à 60. Dit zou neerkomen op een

$$\text{vloot van } \frac{18.000.000}{80} = 225.000 \text{ schepen, een verdriedubbeling van de huidige vloot tot } \frac{300.000}{60} = 300.000$$

schepen, d.w.z. een vervierdubbeling tot circa 300.000 boten. Met deze constructie bots ik op de mening van deskundigen, die er op wijzen, dat de welvaartslanden die voor ons model staan voor ontwikkelingen op tal van terreinen bootbezettingen van 1 : 60 reeds zijn voorbijgestreefd. Ik meen echter, om ons tot Zweden te beperken, dat bij de totstandkoming van een dergelijk verhoudingsgetal specifieke factoren zijn werkzaam geweest. Ik wijs hier op de geografie van Zweden, met zijn vele rivieren, meren en kustwateren. Dergelijke hoge bezettingscijfers zijn pas reëel wanneer er strikte aanwijzingen zijn deze te gaan hanteren. Voorshands zie ik met name de aanzienlijke inspanningen, planologisch, bouwtechnisch en financieel nodig om een drie à viervoudig botenbestand onder dak te brengen als een rem op een verdergaande verhouding dan 1 : 60 à 80.

Over de behoeften van de recreatie in relatie tot het

water, zoals tot dusver geschetst, is het beeld nog weinig concreet. Er is weliswaar een indruk van de toename, doch de kwantitatieve omgrenzing van de aantallen blijven vaag:

- onderweg naar hun bestemming 7 à 9 miljoen dagrecreanten;
- op het strand $1\frac{1}{2}$ à 2 miljoen;
- 2 à 3 honderdduizend actieve botenbezitters;
- $1\frac{1}{2}$ tot 3 miljoen dagrecreanten aan het binnenwater;
- meer dan 1 miljoen sportvissers.

II. De mogelijkheden voor de recreatie in relatie tot het water

Om de mogelijkheden voor de waterrecreatie duidelijk uiteen te zetten grijpen wij terug op de inzichten en de standpunten die er bestaan over de toekomstige ruimtelijke structuur van Nederland.

Zoals U weet heeft de Regering in 1966 daarover een uitgebreide publicatie gedaan, de Tweede nota over de ruimtelijke ordening. Ik vestig er Uw aandacht op dat de Nota een beleidsuitspraak is van het toenmalige Kabinet, een uitspraak die wat de hoofdlijnen van de Nota aangaat door het thans zittend kabinet zijn onderschreven. Het ligt dus voor de hand dat ik U in het kort de hoofdlijnen uit het betoog van de Tweede nota over de ruimtelijke ordening in herinnering ga roepen.

Voorop wordt gesteld dat Nederland ligt in de kern van een deltagebied, waarin van oudsher de menselijke economische activiteiten geconcentreerd zijn. Veertig procent van het zeeverkeer naar Europa komt naar de havens tussen Elbe, Schelde en Theems waar een dicht net van spoor-, water-, autowegen en pijpleidingen tot ontwikkeling is gekomen. In dit gebied is de zware, de chemische en de verwerkende industrie geconcentreerd en de bevolkingsdichtheid die hiermede in verband staat brengt op 2 % van het Europees' territoir 12 % van de Europese bevolking bijeen. Het zwaartepunt van de concentratie is gelegen in het groeiend complex van steden, havens in industriegebieden waarin als zwaartepunten zijn te onderkennen de Randstad Holland, het Rijn/Ruhrgebied en de concentraties in het Belgisch/Noordfrans bekken. Geografisch kan men, en dit doet de Nota ook, het ruimtelijk perspectief puntsgewijs samenvatten en men komt dan tot het volgende beeld.

De verstedelijking in ons land vindt niet gelijkmatig over het grondgebied plaats doch concentreert zich ten zuiden van de lijn Alkmaar-Arnhem.

Het valt te voorzien dat de bevolkingsaanwas tot 2000, in aanmerking genomen het ruimtebeslag van de moderne stedenbouw met de daarbijbehorende groenvoorzieningen en openbare gebouwen, leidt tot een verdrievoudiging van het stedelijk oppervlak. De verstedelijking is dan ook een van de dominerende thema's in onze ruimtelijke ontwikkeling.

De Regering ziet het ruimtelijk perspectief aldus:

1. de Randstad zal nog belangrijk groeien, o.m. door de ontwikkeling van haar functie in Europees kader;
2. deze groei zal voorts leiden tot verdergaande verstedelijking in een aantal „uitstralingsgebieden”: Noord-Kennemerland, de zuidelijke IJsselmeerpolders, het centraal Gelderse concentratiegebied en het noordelijk Deltagebied;
3. de stedenrij van Noord-Brabant zal zich — in sterke

mate door autonome groei — ontwikkelen tot het tweede stedelijke zwaartepunt van Nederland na de Randstad;

4. dit stedelijk concentratiegebied zal zich voortzetten in het zuidelijk Deltagebied, waar zich — naast het Nieuwe Waterweg- en het Noordzeekanaalgebied — een nieuw zeehavengebied zal gaan ontwikkelen rond het Scheldebekken;

5. het stedelijk gebied van zuid- en Midden-Limburg, gelegen in de stedelijke zone van Noord-Frankrijk-België-Ruhrgebied, zal krachtig verder groeien;

6. in het Noorden van ons land, in Overijssel en in de overige delen van Gelderland zal een aantal kernen zich verder ontwikkelen tot (middel) grote steden van een gedifferentieerde structuur; daarbij zullen Twente en centraal Groningen uitgroeien tot stedelijke gebieden van een zekere uitgestrektheid.

Voor de vormgeving van de verstedelijking suggereert de Nota te streven naar een rijkgeschakeerde verscheidenheid van woonvormen in woonkernen, waarbij zowel het bieden van verscheidenheid als de noodzaak tot een zekere concentratie als richtsnoer moet worden genomen. De Nota noemt dit „gebundelde deconcentratie” en bedoelt daarmee de ontwikkeling van stadsgewesten met woonmilieus van uiteenlopende aard, verbonden door goede verkeersverbindingen die zich rangschikken in gestrekte stedelijke zones.

De bij de Nota behorende indicatieve kaart toont vier grote stedelijke zones:

1. de noordvleugel (Alkmaar, IJmond, Haarlem, Amsterdam, Zaanstreek, Gooi, Utrecht, Amersfoort, Utrechtse Heuvelrug, Veluwezoom, Arnhem-Nijmegen);
2. de zuidvleugel (Leiden, Den Haag, Delft, Schiedam, Vlaardingen, Rotterdam, Dordrecht);
3. de Brabantse stedenrij (Bergen op Zoom, Roosendaal, Breda, Tilburg, Waalwijk, Den Bosch, Oss, Eindhoven, Helmond), met aan de westzijde een voortzetting op Zuid-Beveland en Walcheren (Goes, Middelburg en Vlissingen);
4. Zuid- en Midden-Limburg (Maastricht, Heerlen, Kerkrade, Sittard-Geleen, Roermond, Venlo) als onderdeel van het Belgisch-Nederlands-Duitse stedelijke gebied aldaar.

Doch niet alleen de verstedelijking krijgt in de Nota grote aandacht. Daarnaast moet als tweede hoofdelement genoemd worden hetgeen in de Nota wordt gezegd over de inrichting van het landelijk gebied.

Allereerst mag ik U wijzen op de gedachte van de centrale open ruimte: de bewuste politiek om het door de stedelijke zones ingesloten gebied dat het middengebied van de Randstad, het westelijk rivierengebied, de Peel en Midden-Limburg, het centrale Deltagebied en de Biesbosch omvat, vrij te houden van stedelijke bebouwing.

Binnen het kader van de inrichting van het landelijk gebied bepleit de Nota voorts de handhaving en het in de komende ontwikkelingen tot zijn recht laten komen van de grote verscheidenheid in het milieu en van de bestaande grote afwisseling van landschapstypen.

De Nota brengt hier als planologische categorie het begrip van park- en watersportgebieden van nationale en

regionale betekenis. Dit zijn de gebieden die door hun aantrekkelijk landschap en door hun afmeting een steeds zwaardere functie voor de recreatie zullen krijgen. In deze gebieden, waar agrarische kavels worden afgewisseld door bossen, meren en natuurterreinen is het natuurschoon in rijke mate aanwezig en komt het aan op een gecoördineerd recreatief beleid.

Watersportgebieden van nationale betekenis zijn de Friese meren, de Randmeren, het Hollands plassengebied en de Deltameren. Watersportgebieden van regionale betekenis, het Utrechts plassengebied, het n.w. overijssels merengebied, de Lauwerspolder, de Biesbosch en het Veerse Meer.

De Nota geeft niet alleen een visie op grote eenheden die voor de recreatie van belang zijn, er wordt een heel scala van recreatieve elementen onderscheiden, allen met een eigen functie in het recreatief gebeuren. Ik noem U de parken in de stedelijke sfeer en het stadsgewestpark dat, liggend in een z.g. bufferzone, tevens een macrostedebouwkundige functie zal vervullen ten behoeve van de gewenste geleiding in de stedelijke zones.

Bij het nagaan van de mate waarin de verwachte behoeften in de komende decennien gedekt zullen zijn hebben wij grote steun van de in de Nota gemaakte indelingen en ontwikkelde gedachten.

Het continu systeem van de parken heeft namelijk in zijn opzet een relatie tot de toekomstige stedelijke structuur van ons land, zowel wat de capaciteit als wat situering aangaat. Wat dit laatste betreft mag ik wijzen op de zeer bewust bij de grote bevolkingsagglomeraties ontworpen stadsgewestparken die veelal in het polderland gemaakt zullen moeten worden om de stedelijke dagrecreatie op redelijke afstand van de woning op te vangen. De in de Nota opgenomen 2e structuurschets voor de ruimtelijke ontwikkeling van de openluchtrecreatie toont 28 z.g. elementen van formaat.

Momenteel wordt het meest gesproken over de objecten waarop in teamverband enorm is gestudeerd en waar ook politieke druk op wordt uitgeoefend, tot uiting komend in herhaalde kamervragen, doch dat mag er niet toe leiden te vergeten dat een tiental van deze z.g. elementen van formaat in diverse stadia van voorbereiding en uitvoering zijn²⁾.

Ik wijs U bv. op de in uitvoering zijnde projecten bij Leeuwarden, de Rottmeren en de Maarseveense plassen. Om het voorgenomen beleid in het juiste licht te plaatsen dient men te weten, dat met de totstandkoming van deze objecten niet alleen de recreatie in engere zin wordt gediend doch dat mede een belangrijke bijdrage wordt geleverd tot de opbouw of de handhaving van een gezond levensmilieu.

Gemiddeld zullen de elementen van formaat 1000 ha groot zijn, en de inrichting zal globaal inhouden een gelijke verhouding bos : water : weide, dus van 1 : 1 : 1.

Bij het tot stand komen van de circa 30 grote recreatieprojecten van dit formaat kan dus gerekend worden op circa 10.000 ha water dat een recreatieve bestemming

²⁾ Men raadplege de Memorie van Antwoord, CRM-begroting 1969, kamerstuk 9800, nr. 10, blz. 21, het antwoord op vraag 220. Zie ook jaarverslag Rijksplanologische Dienst 1969, afbeelding 14.

krijgt voor verschijningsvormen van recreatie aan, op en in het water.

Een tweede onderwerp bij het nagaan van de mogelijkheden van de waterrecreatie op de lange termijn is een tegenover elkaar stellen van de benutting van de momenteel beschikbaar staande arealen en de uitbreiding die deze in bezetting kunnen ondergaan en daarnaast een analyse van het successievelijk ter beschikking komen van totaal nieuwe recreatiemogelijkheden.

Wat de groeimogelijkheden van de bezetting op het huidige waterareaal betreft moet ik vandaag helaas nog afzien van de methode waaruit duidelijke conclusies zouden voortvloeien.

Deze methode bestaat hierin dat van alle wateren en plassen van een watersportgebied wordt nagegaan wat de huidige bezetting is en hoe deze kan groeien. Dit laatste is te berekenen door de oppervlakte van elk water te vermenigvuldigen met een bezettingscoëfficiënt. Afgezien van de bewerkelijkheid van de methode ligt de moeilijke hanteerbaarheid in de bepaling van een bezettingscoëfficiënt die de toets van een redelijke kritiek kan doorstaan. Het gaat er namelijk niet alleen om een coëfficiënt aan te nemen op grond van de technische potentie van het vaarwater, doch ook beleidsfactoren zijn in het geding, namelijk de functie die men het water of de plas toekent in het geheel van het in het geding zijnde watersportgebied en gelet op de bestaande — en zo mogelijk te handhaven — rijke differentiatie van mogelijkheden in het hele pakket van Nederlandse watersportgebieden. De technische factoren die in onderlinge wisselwerking bepalend zijn voor de bezettingscoëfficiënt zijn er reeds een tiental.

- de oppervlakte; de vorm; de ligging t.o.v. de heersende windrichting;
- de verhouding oppervlakte/oeverlengte (de z.g. O.W.-factor)³⁾;
- de bruikbaarheid van de oever;
- de diepte van het water;
- de bereikbaarheid van het water over land en te water;
- de afstand tot de woongebieden.

Voor stromend water is daar nog aan toe te voegen de stroomsnelheid en in een aantal gevallen is het niet te vermijden de frequentie van het gebruik door de beroepsvaart in de beschouwingen te betrekken.

De beleidsvragen met betrekking tot de meest wenselijke bezetting eist kennis van de planologische visie van met name de provinciale en/of de lokale overheid, een visie die vaak nog niet is geformuleerd. Ook de rijksoverheid heeft noch een verfijnd inzicht in de mate van de gewenste ontwikkeling, noch in de uit nationaal opzicht te stellen prioriteiten. Studie en overleg vragen tijd en er is bij mijn weten geen instantie die op dit ogenblik op de aangegeven wijze met een afgerond betoog voor de dag kan of wil komen.

Wij moeten ons dus behelpen — andermaal — met globale benaderingen en daarbij bedenken dat het verkregen beeld de resultante is van ontwikkelingen waarin het ge-

val is begrepen van de wateren die aan hun maximale bezetting toe zijn zowel als van de gevallen waarin er beperkte of sterke groeimogelijkheden zijn.

Deze globale aanpak vraagt dat meteen de reeds bestaande grote wateren die door de lopende waterstaatswerken worden omgezet in stilstaande en meer beschutte wateren mede in de beschouwing worden betrokken. Aangezien de planning voor het gereedkomen van deze werken exact bekend is hebben wij hier een reëel houvast voor het beoordelen van de groeimogelijkheden.

Wat het gereedkomen van de grote waterstaatswerken betreft, wijs ik op het gereedkomen in 1961 en de daarop volgende inrichtingen van het Veenmeer met de spectaculaire groei van de vloot aldaar. De afsluiting van het Brouwershavense Gat is voorzien 1971; in de loop van de 70-er jaren kan de inrichting van het Grevelingenbekken volgen.

In het noorden des lands wordt de afsluiting van de Lauwerszee dit jaar tot stand gebracht, de inrichting kan beginnen. De randmeren van het IJsselmeer komen met de regelmaat van de klok ter beschikking. Terwijl de inrichting van het Veluwemeer in volle gang is, kon nu ook het Eemmeer en het Gooimeer ter hand worden genomen. Aan het eind van de jaren '70 wordt vervolgens het Zeeuwse Meer tot rustiger vaarwater. De rest van de randmeren volgt in de loop van de jaren '80, tenzij temporisering van de inpoldering van de Markerwaard de voltooiing van de IJsselmeerwerken nogmaals verder naar de toekomst verschuift.

In de Biesbosch tenslotte waar de aanpassingswerken en de aanleg van de drinkwaterbekkens aanleiding kunnen zijn de inrichting te versnellen, kan in de 70-er jaren het nodige gebeuren.

In totaal vormen de bestaande en de bovengenoemde gebieden een areaal van een kleine 80.000 ha. Hierbij zijn dus buiten beschouwing gebleven de rivieren en de straks ook afgedane zeegaten als Hollands Diep en Haringvliet, evenmin het Flevomeer en de zeegaten die open blijven, als de Westerschelde, de Dollard, de Eems en de Waddenzee.

De norm één varend schip per ha leidt tot de conclusie dat er in 2000 op deze binnenwateren plaats is voor een watersportvloot die voortvloeit uit botenbezit van 1 boot op 80 Nederlanders — wanneer althans het huidige patroon, waarbij er één schip vaart, één niet vaart en er één langs de kant ligt, gehandhaafd blijft.

Dit komt neer op ongeveer een verdrievoudiging van de huidige vloot, die dan zoals gezegd vaart op het watersportareaal waarvan vandaag met redelijke zekerheid gezegd kan worden dat het aanwezig is of tot stand komt.

Voorwaarde voor deze stelling is echter — *ik wil niet nalaten dit te beklemtonen* — dat het afsluiten van een zeegat of het gereedkomen van een randmeer onmiddellijk wordt gevolgd door inrichtingswerkzaamheden als het opspuiten van eilandjes, de aanleg van strekdammen, jachthaventjes, aanlegplaatsen, trailerhellingen, kortom al de voorzieningen die horen bij een optimale benutting van het gereedgekomen water.

Die optimale benutting dient zorgvuldig te worden gepland. In dit verband is het verheugend dat zowel op Rijksniveau als door samenwerking van de direct belanghebbende lagere publiekrechtelijke overheden reeds in-

³⁾ „Recreatie te water”, publicatie nr. 10 van de Rijksdienst voor het Nationale Plan, 1956, p. 32.

richtingsschetsen voor het Grevelingengebied tot stand zijn gekomen.

Het geboden perspectief tot 2000 — de huidige vloot kan verdrievoudigd worden door benutting van wat er is en wat wordt opgeleverd — laat uiteraard ruimte voor de vraagstelling of op een kortere termijn, gelet op de structuur van de verstedelijking, met name de opeenhoping van mensen in de Noord- en Zuidvleugel, geen fricties zullen optreden, omdat het Hollands-Utrechts plassen-gebied nog slechts een beperkte groei toestaat en de overloop plaats moet vinden in watersportgebieden die pas in opbouw zijn.

Inderdaad is een dergelijke situatie te vrezen. De uitbreiding van de vloot op het bestaande oude areaal in Noord- en Zuid-Holland en Utrecht is ruwweg te schatten op 60 % van de huidige vloot. Binnen 10 jaar, dus voor 1980, moeten Biesbosch en Randmeren de toename gaan opvangen, tenzij zich binnen of in de nabijheid van de Randstad andere mogelijkheden voordoen.

Die alternatieven zijn er gelukkig. Ik noemde U een ogenblik geleden bij de samenvatting van de hoofdlijnen uit de Tweede nota voor de Ruimtelijke Ordening reeds de stadsgewestparken die beoeld zijn de dagrecreanten uit de grote agglomeraties op te vangen. Met name in het westen des lands zullen in de tot stand te brengen elementen van formaat grote arealen water worden opgenomen. In tegenstelling tot de bomen van de parkaanleg, kan de aanleg van de waterpartijen sneller gaan en de bespoediging van de aanleg van Midden-Delfland, Spaarnwoude, 's-Gravenwoude en de Twiske kan een verlichting geven op de druk die tegen 1980 in de Randstad ontstaat. Voorts zal ieder initiatief dat op korte termijn leidt tot vergroting van de bestaande plassen een welkome bijdrage zijn tot verlichting van de druk op de watersportgebieden in het Westen des lands. Ik denk hierbij aan de recente plannen die openbaar zijn gemaakt met betrekking tot de vergroting van de Kagerplassen met circa 350 ha door zandwinning en uitdieping in enige polders en inundatie van een derde polder.

Intussen valt de vraag te stellen of, wanneer de ontwikkeling van de watersportvloot toch sneller gaat dan de voorzichtige raming van 1 : 80 en er niet een verdrievoudiging optreedt en er voor 2000 niet 200.000, doch 300.000 boten of meer zich aandienen, dan een verdichting op de plassen en de wateren onvermijdelijk is en daarmee de differentiatie teloor gaat, of dat althans een inkrimping daarvan valt te vrezen.

Bij de beantwoording van deze vraag val ik terug op ontwikkelingen die ik nog niet noemde, doch die niettemin vrij hard zijn. Er is namelijk een bepaald fenomeen in Nederland dat, hoewel het een doorgaande zaak is, toch voor de waterrecreatie geen concreet aan te geven resultaat met zich mee brengt. Ik bedoel de zandwinning die op dit punt wel een sterke tegenstelling vormt tot de grote natte waterstaatswerken, waar de waterrecreatie een duidelijk beeld heeft van de verwachtingen die er aan nieuwe mogelijkheden gekoesterd mogen worden. De zandwinning doet in samenhang met de wegenbouw en met het ophogen van stadswijken jaarlijks vele hectaren land in water veranderen. Hier liggen meevallers die over een periode van 30 jaar een aantal malen tienduizend hectaren kunnen bedragen zeker wanneer daarbij betrokken worden de bochtafsnijdingen die voor de Waal en de IJssel nog in voorbereiding zijn.

Ter adstructie mag ik U verwijzen naar een eenvoudig krantenbericht van vorige maand over de aanbesteding van een ruim 20 km traject van de z.g. Kempennerrandweg, zuid van Breda en Tilburg, waarvoor een zandbehoefte van 5 miljoen m³ bestaat. Met het uitvoerings-schema Rijkswegen 1968 in de hand is het niet moeilijk in te zien welke mogelijkheden hier liggen. De huidige vacanciecursus is niet het forum om op deze zaak nader in te gaan en een zorgvuldige planologische aanpak van de zandwinning mede gelet op de recreatiebelangen te bepleiten. In het huidige kader kan ik volstaan met te zeggen dat de mogelijkheden die hier zijn thans niet volledig worden uitgebuit. Af en toe valt te constateren bv. daar waar een goed georganiseerde Recreatiegemeenschap werkzaam is, dat zandwinning leidt tot reële mogelijkheden voor de waterrecreatie. Ik noem U het project Buslo van de recreatiegemeenschap Veluwe dat mogelijk binnenkort wordt gevolgd door een project bij Rheden, met een capaciteit van $\frac{3}{4}$ van de Loosdrechtse plassen⁴). Andere voorbeelden in dit kader zijn de Beekse Bergen in het Brabantse en de Maarseveense plassen waar de bouw van een element van formaat, zandwinning en de uitvoering van een ruilverkaveling tezamen leiden tot het totstandkomen van een belangrijke recreatieve voorziening.

De op gang komende activiteiten in Midden-Limburg passen eveneens in dit gedeelte van het betoog. In het algemeen gesteld liggen hier dus mogelijkheden die over een kleine 30 jaar een additioneel vaarterritoir voor zeker 100.000 boten kan opleveren.

Ook hier geldt — evenzo als bij de mogelijkheden die zich openen bij de afsluitingen van zeegaten — dat het slagvaardig inspelen van diverse bestuurslagen en instanties — zowel publiekrechtelijke als privaatrechtelijke — voorwaarde is voor een gematigd optimistische beoordeling van het voorzien in de vraag naar vaarmogelijkheden.

Het betoog is thans zover ontwikkeld dat wij toe zijn aan het onder ogen zien van de wensenlijst die uit de recreatiehoek aan de hoeders van de waterkwaliteit wordt voorgelegd.

1. Aan de hand van de in de Tweede nota inzake de Ruimtelijke Ordening ontwikkelde systematiek allereerst aandacht voor de park- en watersportgebieden van nationale en regionale betekenis.

Ik kan U de problematiek ten dele zichtbaar maken aan de hand van het kaartje opgebouwd uit Riza-gegevens, dat in het jaarverslag 1967 van de Rijksplanologische Dienst heeft gestaan en waar in groen en lichtgroen de park- en watersportgebieden zijn ingetekend. In rood ziet U de voortdurend sterk verontreinigde wateren, in gestreept rood de periodiek sterk verontreinigde. Oranje betekent matig verontreinigd, getrokken continu, gestreept periodiek. Aangezien de gegevens dateren uit 1965 kunnen er intussen veranderingen zijn opgetreden — ten goede, door het gereedkomen van installaties, of ten kwade. Een voorbeeld van het laatste zijn de recente krantenberichten over de verontreiniging van de plassen in n.w.-Overijsel⁵).

⁴) Jaarverslag Recreatiegemeenschap Veluwe 1968.

⁵) NRC, 29 maart 1969.

De waterrecreatie vraagt om tot optimale ontplooiing te kunnen komen in de watersportgebieden de waterkwaliteit die voor de diverse verschijningsvormen geboden is.

Het ligt voor de hand dat de problematiek voor de diverse gebieden zodanig is dat een meerjarenplanning nodig is. In dit verband verdient de vraag aandacht op welk niveau de planning zal plaatsvinden. Men kan denken aan een nationaal facetplan als bedoeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening, (art. 2, lid 3). Facet-plannen hebben het nadeel dat een nadere inpassing in de integrale planning van een regio toch nog moet plaatsvinden.

Spoedige totstandkoming van streekplannen die (mede) de watersportgebieden van de Nota omvatten is dus zeer gewenst.

Men zie overigens voor wat de zorg voor de waterkwaliteit aangaat richtlijnen O op blz. XVIII van het Streekplan Noord-West Overijssel en hetgeen daarover in de toelichting (blz. 142) aan is toegevoegd.

Hier wordt namelijk gesteld dat in een dergelijk gebied, met talrijke uit een oogpunt van natuurbescherming en recreatie zeer belangrijke en kwetsbare gronden en wateren, het bevorderen van de hygiëne van het milieu een der voornaamste doelstellingen moet zijn.

Voor een visie op nationaal niveau mag intussen verwezen worden naar de bij amendement in het wetsontwerp gebrachte verplichting voor de minister tot vaststelling van een meerjarig indicatief bestrijdingsplan.

Streekplannen behoren binnen de regio prioriteiten aan te geven. Landelijke prioriteiten kunnen uit streekplannen niet worden geput, zij werken immers provinciaal of regionaal. De randmeren verkeren in dit opzicht in een moeilijke positie, zij ressorteren onder 4 provincies.

De aandacht voor de waterkwaliteit is echter verzekerd, omdat de Inspecteurs voor de Milieu-hygiëne, zowel in de streekplanprocedure als bij de totstandkoming van de recreatieve ontwikkelingsplanning die in verband met de subsidiepolitiek door CRM wordt bevorderd, volledig zijn ingeschakeld.

Intussen lijkt het mij redelijk dat de wateren in de parkgebieden eveneens alle aandacht krijgen. Hier liggen ongetwijfeld grote praktische moeilijkheden, ik denk aan Twente en de Kempen waar de beken en waterlopen van over de grens komen, waar men geen greep op heeft, en waar bovendien van oudsher industrieën gevestigd zijn.

Ditzelfde geldt overigens voor de waterkwaliteit van de grote rivieren, al moet ter verzachting van een te scherp oordeel over de vervuilers in het buitenland worden gewezen op de ernstige vervuiling nabij Arnhem in de over zijn gehele loop matig verontreinigde Neder/Rijn.

2. Een tweede reeks van plannen voor de waterkwaliteit wordt gevraagd voor de in de loop der jaren in te richten elementen van formaat.

Een voordeel is hier dat in vele gevallen deze eenheden een eigen waterhuishouding bezitten. Aangezien het hier gaat om projecten die nieuw worden opgezet en geheel bewust worden gepland kan de waterkwaliteit van het begin af aan in de opzet worden meegenomen.

3. Ook voor de incidentele projecten die door zandwinning tot stand komen en die van belang zijn en ge-

schikt gemaakt kunnen worden voor vissen, recreatie op en aan het water wordt aandacht gevraagd. Voor zover het hier baggergaten betreft langs de grote rivieren rijzen hier uiteraard weer de vraagstukken die ook spelen ten aanzien van het rivierwater zelf.

4. De waterkwaliteit nodig voor het gedijen van de vis voor ons leger van sportvissers dient apart te worden genoemd. Afgezien van de wateren in de parkgebieden die in de opsomming reeds genoemd werden gaat het om tal van polderwateren die van oudsher voor deze tak van waterrecreatie van betekenis waren en waarvan de laatste jaren helaas aanzienlijke arealen door het teruglopen van de waterkwaliteit zijn afgegaan. Een vrij uitgebreide beschrijving van de waterkwaliteit en daarmee samenhangende mogelijkheden voor de sportvisserij wordt gegeven in de memorie van Antwoord op de wijziging van de Visserijwet⁶⁾.

Ik gaf een ogenblik geleden geen juist inzicht door te stellen dat de waterrecreatie de verantwoordelijke instanties een wensenlijstje in de hand drukte. Wij moeten namelijk af van de voorstelling van zaken dat een groep burgers die een bepaald belang hebben, er van af zijn, als zij hun belang hebben vertaald in een rijtje van claims en de claims hebben afgegeven bij de uitvoerende instantie die voor de uiteindelijke oplevering van het gewenste goed verantwoordelijk is.

Wij moeten goed zien dat zowel het verschijnsel van de vergrote recreatieve behoefte als van de watervervuiling die de recreatie belemmert, beide facetten zijn van de moderne, vèr geïndustrialiseerde Westerse samenleving. Deze maatschappijvorm levert massaproducten, stijgende inkomens, groeiende vrije tijd, zowel als water- en luchtvervuiling, bevolkingsopeenhopingen en verkeerscongesties. Wij moeten weten dat het hoge consumptiepeil tot stand is gekomen door een industrieel proces dat gelijktijdig het leefklimaat heeft aangetast en wel op een zodanige wijze dat wij als mensen het gaan merken. De dieren en de planten, de korstmossen, de zalm en de zeehond eerst, allerlei andere planten- en diersoorten later, kregen het door vóór onze slijm- en trommelvliezen het gingen merken, dat wij weliswaar reuze gemakkelijk gingen leven en niettemin voor de hand liggende zaken als zuiver water en zuivere lucht gingen ontberen.

De ecologen komen er de laatste jaren achter dat de grote wijzer dichterbij de 12 staat dan bij kwart vóór, zoals wij meenden. Wat ik met deze peroratie bedoel te betogen is, dat het probleem van de zuiverheid en de geschiktheid van de recreatiewateren ons niet alleen als recreant aangaan doch ook en juist als burger en lid van de maatschappij waarvan wij deel uitmaken. In concreto wil dat onder meer zeggen dat wij begrip zullen moeten hebben voor de *grootscheepse voorzieningen* die er op het gebied van de zorg voor het milieu tot stand moeten worden gebracht, voorzieningen die veel geld kosten en die wij tezamen zullen moeten opbrengen.

De technici zullen de problemen wel aankunnen, zoals U in de komende voordrachten kunt beluisteren. Waar het om gaat is dat zij de tijd en vooral het geld ter beschikking gesteld krijgen om plannen en installaties te bouwen.

⁶⁾ Kamerstuk 9507-5, gedateerd 9 december 1968.